

SŪRA ED-DUHĀ: NAJAVA USPJEHA

Almir FATIĆ

Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu
almirfat75@gmail.com

SAŽETAK: Sūra Ed-Duhā (*Al-Duḥā*) je 93. kur'ānska sūra. Sastoji se od jedanaest ajeta (*āyāt*) i jedanaesta je sūra po vremenskom slijedu kur'ānske objave. Objavljena je u najranijem periodu poslanstva Muhammeda, a.s., u Mekki. Komentatori Kur'āna su saglasni da je objavljena nakon nekog vremenskog perioda u kome je Objava prestala dolaziti Muhammedu, a.s. Oko toga koliko je taj period vremenski trajao, islamski učenjaci imaju različita mišljenja, kao što imaju i različita mišljenja o razlogu zbog kojeg je Objava prestala dolaziti. Više je predaja o povodu objavljivanja ove sūre, no izvjesno je da je Muhammedu, a.s., teško pao prekid Objave, duboko je bio uznemiren i ožalošćen, ali i zabrinut da taj prekid nije uslijedio zbog neke greške koju je eventualno počinio. Zato osnovna tema sūre Ed-Duhā i jeste utjeha (*al-tasliya*) Muhammeda, a.s., kako bi se otklonila tjeskoba u njegovom srcu izazvana prekidom Objave. Sūra otkriva i koje je blagodati Svevišnji darovao Svome poslaniku i, također, na koji način on na njima treba biti zahvalan. Isto tako, sūra najavljuje i dobre vijesti, tj. da poteškoće koje prate Poslanika, a.s., neće dugo trajati. Također, ona je i najava uspjeha poslanstva Muhammeda, a.s., na ovome svijetu. Autor tumači ovu sūru metodom tumačenja ajet po ajet, a na kraju, u zaključku, derivira neke tefsirske poente.

Ključne riječi: *Al-Duḥā*, 93. sūra, tafsīr, utjeha, najava uspjeha, Muhammed, a.s.

Uvod

Ed-Duhā je devedeset i treća sura u mushafskom rasporedu; ima jedanaest ajeta (*āyāt*) i jedanaesta je sūra po vremenskom slijedu Objave (objavljena poslije sūre El-Fedžr). Naziv je dobila po riječi *ed-duhā* (الضُّحَى) koja se spominje u prvom ajetu. Objavljena je u najranijem periodu poslanstva Muhammeda, a.s., u Mekki, i oko toga nema razilaženja među islamskim

učenjacima. Komentatori Kur'āna su saglasni da je ona objavljena nakon određenog vremenskog perioda u kome je Objava prestala dolaziti (*inqiṭā' al-Wahy* ili *futūr al-Wahy*) Muhammedu, a.s. Oko toga koliko je taj period vremenski trajao, izneseno je nekoliko mišljenja: 22 dana (Ibn Džurejdž), 15 dana (Ibn 'Abbās), 25 dana, 40 dana (Suddi i Mukātil). Također, komentatori se razilaze i oko razloga zbog kojeg

je Objava prestala dolaziti. Jedni kažu da je razlog taj što je Muhammed, a.s., kad su ga jevreji upitali o Zul-Karnejnu, *mladićima u pećini* (*aṣḥāb al-kahf*) i *rūḥu* (duši), odgovorio da će ih sutra(dan) o tome obavijestiti, a nije rekao "ako Bog da"; drugi kažu da je to bilo, navodno, zbog manjka čistoće kod nekih njegovih drugova (*ashaba*), dok treći vele da je to zbog "krepalog šteneta" u njegovoj kući.¹

¹ Al-Ṭabarāni i Ibn Abi Šayba prenose od Hafsa b. Maysaraa, on od svoje majke, a njegova majka od svoje majke, koja je služila Allahovog Poslanika, a.s.: "Nekakvo štene (*ḡirw*) ušlo je u kuću Allahovog Poslanika, a.s., zavuklo se ispod kreveta i tu krepalo. Prošlo je četiri dana a Vjerovjesniku, a.s., nije došla Objava, pa je rekao: "Služavko, šta se desilo u kući Allahovog Poslanika?!"

Ġibril mi ne dolazi!" Pomislila sam u sebi: "Kako bi bilo da pospremim i pometem kuću", pa sam metlom dohvatila ispod kreveta i izvadila štene. Utom je došao Vjerovjesnik, a.s., a brada mu je drhtala; kad god bi on zadrhtao, to je značilo da mu je stigla Objava. Tada je Svevišnji Allah objavio: وَالضُّحَى – do: فَتَرَىٰ (Al-Duḥā, 1-5). Ibn Ḥaḡar u svome *Komentaru Buhārijeva Šahiha* kaže:

"Kazivanje o tome kako je Ġibril prekinuo s Objavom zbog krepalog šteneta je poznato. Međutim, činjenica da to bude povod objave je čudna, neobična (*ḡarīb*). Osim toga, u *sanadu* (predajnom nizu) ovoga hadisa nalazi se nepoznata osoba, a poznato je da se u ovim slučajevima oslanja samo na ono što je vjerodostojno". (v. Al-Suyūṭi, s.a.: 128-129; Ibn Ḥaḡar, 2011:11/95)

Al-Suyūṭī navodi osam predaja o povodu objavljivanja sure Ed-Duhā. Prva predaja, koju prenose Buhārī, Muslim i dr. od Džunduba glasi: – Vjerovjesnika, s.a.v.s., toliko je obuzela tuga da noć ili dvije noći nije klanjao (dobrovoljni) noćni namaz (*ṣalāh*). Tada mu je došla neka žena i rekla: “O, Muhammede, vidim da te je tvoj šejtan napustio!” Onda je objavljeno:

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ
وَالضُّحَىٰ (1-3).

U drugoj predaji, također od Džunduba, stoji da je “Džibril pre-stao dolaziti Vjerovjesniku pa su idolopoklonici kazali: ‘Muhammed je ostavljen’, i tada je objavljeno *Ve d-duhā...*”²

Bilo kako bilo – s tim da je prva navedena predaja prenesena u autentičnim zbirka hadisa i ona je, kako ističe Al-Qurṭubī (1996:20/93), “nešto najautentičnije o ovoj temi” – Muhammedu, a.s., teško je pao prekid Objave, duboko je bio uznemiren, deprimiran i ožalošćen, ali i zabrinut da taj prekid nije uslijedio zbog neke greške koju je počinio. Mevdūdi u svom komentaru (*tafsir*) ističe da je ovaj prekid Objave bio neophodan jer se Poslanik, a.s., u toj ranoj fazi poslanstva još nije bio navikao na *teret* Objave, a onda kada je razvio sposobnost da podnese taj *teret*, više nije bilo potrebe za dužim prekidima.³

Osnovna tema sure Ed-Duhā jeste utjeha (*al-tasliya*) Muhammeda, a.s., kako bi se otklonile teškoća i tjeskoba u njegovom srcu izazvane prekidom Objave. Sūra otkriva i koje

je blagodati Svevišnji darovao Svome Poslaniku i, također, na koji način on na njima treba biti zahvalan. Kada se nekome daruju blagodati, on na tom daru treba biti zahvalan i to priznati. Muhammed, a.s., je upravo bio takav, a mi muslimani trebamo slijediti njegov primjer. I čitati ovu sūru kao da se i sada nama objavljuje! Isto tako, sūra najavljuje i dobre vijesti, tj. da poteškoće koje prate Poslanika, a.s., neće dugo trajati. Ili, u širem smislu, poteškoće koje prate vjernike neće zauvijek trajati. Kao što poslije noći slijedi jutro, tako isto poslije patnje slijedi olakšanje.

Sūra Ed-Duhā specifična je i po tome što se, nakon što se prouči, ona i sve sūre poslije nje do sūre Al-Nās, izgovori tekbir (*takbir*): *Allāhu akbar* (Allah je najveći). Prema predajama, taj tekbir Muhammed, a.s., izgovorio je nakon objave sure Ed-Duhā kao znak radosti što se Objava nastavlja. (Al-Qurṭubī, 1996:20/103; Ḥaqqī, 2003:10/469; Ibn ‘Ağība, 2005:8/320)

Što se tiče kontekstualne povezanosti (*al-munāsaba*) sūre Ed-Duhā sa prethodnom surom El-Lejl, ona se npr. može ogledati u sljedećem: Nakon što je Svevišnji Allah izvijestio: *وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ I on će, zbilja, zadovoljan biti!* (El-Lejl, 21), tj. da će Ebū Bekru es-Siddiku dati pa će zadovoljan biti, u ovoj sūri izvijestio je da će i sa Svojim Vjerovjesnikom isto to učiniti, pa je objavio: *وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ A Gospodar tvoj će tebi sigurno dati, pa ćeš zadovoljan biti!* (Ibn ‘Ağība, 2005:8/316).

mu vrijeme – veli on – Ğibril prestade dolaziti, a mušrici rekoše: ‘Muhammed je ostavljen!’ Tim povodom Svevišnji Allah objavi: *Gospodar tvoj nije te napustio ni omrznuo* (Al-Duhā, 3). Ovaj *hadīth* je *ḥasan-ṣaḥīḥ*. – Al-Wāḥidī (1991:481-482) navodi tri predaje o povodu objavljivanja prva tri ajeta sure Al-Duhā: onu o Umm Ğamil, o hazreti Ĥatīgi i onu o “krepanom štenetu”.

³ Nav. prema: Abul Ala Maududi, *Tafhim al-Qur’an – The Meaning of the Qur’an*, <https://www.englishsafsir.com/Quran/93/index.html> (pristupljeno: 26. 11. 2020)

⁴ *وَأَمِنْ أَهْلَ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يُلْعَبُونَ Ili, zar su sigurni stanovnici naselja da*

1. Ve d-duhā (وَالضُّحَىٰ)

2. Ve l-lejli izā sedžā (وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ)

Tako mi kasnog jutra, / i noći mirne – Sūra otpočinje zakletvom, a funkcija zakletve, prema većini komentatora Kur’āna, jeste da ukaže na važnost onoga što je predmet zakletve kao i na ono što slijedi nakon zakletve (*ḡawāb al-qasam*), a što, zapravo, i jeste glavna poenta ili tema zakletve.

Ed-Duhā (الضُّحَىٰ) je *poodmaklo jutro, sredina prijepodneva; doba užine; prijepodnevna molitva; sunce, sunčeva svjetlost; jasnost, smisao (govora)*. (Muftić, 1997:838) U Kur’ānu se, pored ovog mjesta, spominje na još pet mjesta.⁴ *Ed-Duhā* je, dakle, rani dio dana ili kasno jutro – za razliku od *fedžra* (zore) – i Svevišnji se kune tim vremenom. U komentarima Kur’āna veli se da se “Allah, dž.š., zaklinje tim vremenom jer je jutro bilo vrijeme u kojem je Svevišnji razgovarao sa Mūsāom, a.s., i vrijeme kada su Faraonovi čarobnjaci pali na sedždu Gospodaru svih svjetova”. Drugi učenjaci smatraju da se pod jutrom zapravo misli na cijeli dan, a što bi bilo nasuprot noći koja se navodi u drugom ajetu. (Al-Zamaḥšarī, 2005:1208; Al-Rāzī, 1981:31/208-209; Al-Bayḏāwī, 2000:3/543; Ibn ‘Ağība, 2005:8/316; Al-Šawkānī, 2007:1632)

Sedžā (سَجَىٰ) je glagol koji nosi dva značenja: *biti miran, tih / noć, more /; stišati se / vjetar /; trajati; otegnuto tuliti / deva; biti blag, nježan / pogled*. (Muftić, 1997:631) Samo se spominje na ovom mjestu u Kur’ānu. Također,

ih neće snaći Naša kazna danju dok se budu zabavljali? (Al-A’raf, 98) Ovdje se pod *ضُحًى* podrazumijeva cio dan, a ne samo popodne, budući da se u 97. ajetu Al-A’raf spominje noć (*أَيَّامًا*); *قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْتَةِ وَأَنَّ مُجَنَّزَاتُ الضُّحَىٰ Reče [Mūsā]: ‘Sastanak s vama je na Dan gizde i nek se narod sakupi izjutra’* (Tā Hā, 59). U formi *duḡābā* (ضُحَاهَا) također se spominje tri puta i to u: Al-Nāzī‘āt, (29, 46) i Al-Šams (1), a jedanput se spominje u formi glagola: *وَأَنَّكَ لَا تَظُنُّهَا وَلَا تَضْحَىٰ Unjemu [tj. Džennetu] nećeš ni ožednjeti, ni žegu osjetiti* (Tā Hā, 119), i ovo bi bilo treće kontekstualno značenje riječi *al-duḡā* u Kur’ānu: sunčeva žega, vrelna.

² U trećoj predaji se veli da je Umm Ğamīla, žena Abū Lahaba, kazala: “Vidim da te je [Muhammede] tvoj drug napustio i omrznuo!” – a u četvrtoj se navodi da je hazreti Ĥatīga rekla Poslaniku, a.s.: “Vidim da te je tvoj Gospodar napustio!” Umm Ğamīla je, objašnjava Ibn Ḥağar (11/96), to rekla iz zlobe, rugajući se, a hazreti Ĥatīga iz saosjećajnosti. – Al-Tirmidī (2010:7/21), također od Ğunduba al-Bağalija, prenosi da je kazao: “Bijah s Vjerovjesnikom, a.s., u jednom vojnom pohodu kad bi ranjen u prst iz koga mu poteče krv. Vjerovjesnik, a.s., reče: ‘Ti si samo prst koji krvariš od onoga što te zadesilo na Allahovom Putu!’ Izvjesno

Svevišnji se kune i noću koja je mirna, tiha i blaga. U ova dva prva ajeta uočavamo kontrast: kasno jutro = noć, a oba ta doba ili vremena su važna za čovjeka i njegovo psihičko stanje i duhovno raspoloženje. I, naravno, emocije ljudi su različite u tim vremenima. Dan na svom početku ima svoje osvježavajuće i umirujuće obilježje, a mirna i blaga noć, kao vrijeme sna i dubokog odmora, ima svoju posebnost. Ovdje nas Svevišnji putem kontrastiranja uči da spoznamo vrijednost noći i dana kao Njegovih znakova te da Mu na tome budemo zahvalni.⁵

U ovoj sūri prvo je spomenuto kasno jutro, a zatim noć, što je također kontrast u odnosu na prethodnu sūru El-Lejl, u kojoj se prvo spominje noć, a potom dan (1-2). Neki komentatori Kur'ana ovo objašnjavaju usklađenošću s temom i kontekstom objavljivanja sure Ed-Duhā. Naime, Objava je počela dolaziti Muhammedu, a.s., poput umirujućeg jutarnjeg sunca, a zatim je prestala, tj. nastala je tišina poput one noćne.⁶ I kao što dan i noć imaju svoju mudrost i svrhovitost, tako isto i period prekida Objave i njezin nastavak imaju svoju svrhu i cilj.

3. Mā vedde'ake Rabbuke

ve mā kalā (مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَالَىٰ)

Nije te napustio Gospodar tvoj, a ni omrznuo – Ovo je odgovor na zakletvu (*ḡawāb al-qasam*), odnosno njezina glavna poenta i cilj. Ājet je odgovor na idolopokloničke tvrdnje da je “Muhammed ostavljen”. Muhammedu, a.s., ovim se ulijeva potpuna sigurnost jer ga Svevišnji uvjerava

da On nije njime nezadovoljan, da ga nije napustio niti omrznuo.

Glagol *vedde'a* (وَدَّعَ), pored značenja *napustiti (tereke)* ili *ostaviti (na cjedilu)*, nosi i značenje *oprostiti se (s nekim)*. Odatle je *tevdi'* (تَوَدَّعَ) *oproštaj* ili *ispraćaj*, a *vedā'* (وَدَاعَ) *opraštanje* na rastanku onih koji se vole. (Muftić, 3796-3797) Upotreba ovog glagola sugerise da, kao što dan i noć ne traju zauvijek, tako i prekid Objave nije bio trajan već privremen. To je bio samo privremeni prekid *onih koji se vole*. I upotreba riječi *Rabbuk* (tvoj Gospodar) ukazuje na prisnost i ljubav Svevišnjeg prema Njegovom Poslaniku.

Glagol *kalā* (قَالَ) – čiji infinitiv glase *kalā'un, kilan* i *maklija* – znači (*za*)*mrziti, prezirati (ebgada)*. (Muftić, 2884) Ta mržnja se javlja zbog nezadovoljstva s nekim i onda s njim prekinete svaku komunikaciju. Riječ je o prijelaznom glagolu koji iziskuje objekt. Međutim, za razliku od glagola *vedde'a* poslije kojeg je naveden objekt *ke* (te, tebe), poslije glagola *kalā*, taj objekt je izostavljen (tj. nije rečeno *kalāke* – فَلَكَ). U komentarima Kur'ana obično se kaže da je izostavljanje objekta ovdje – kao i u glagolima koji slijede u ovoj suri: *āvā, hedā* i *agnā* – uslijedilo zbog tzv. *fāsile* (فاصلة) koja je ujedno i završetak ajeta (*ra's al-āya*), tj. usklađivanja ili ujednačenosti završetaka. (Al-Rāzi, 1981:31/210; Al-Qurtubi, 1996:20/95; Ibn Džuzejj, 2014:6/395; Al-Šawkāni, 2007:1632)⁷ Bint al-Šaṭi' (2017:1/35), pak, ne prihvata razlog “završetaka ajeta”; po njoj, “ispuštanje objekta iziskuje stilski razlog kojeg potvrđuje verbalna

realizacija, a ne da forma bude u osnovi toga”. Nadalje, ona se pita: “Ako je stilistika Kur'ana bila potčinjena podešavanju završetaka ajeta (ili rime), zašto se onda odstupilo od toga na kraju sūre Ed-Duhā?” Ona, zapravo, postavlja pitanje o tome zašto se sūra ne završava sa *habbir* (izvijesti), već sa *haddis* (kazuj, pričaj)? “Ostaje, onda”, smatra Bint al-Šaṭi', “da je ispuštanje uslijedilo zbog značenja koje prethodi onom ispuštenom, a koje podrazumijeva suptilno osjetilno značenje i vrhunac preciznog izražavanja u pogledu dobrote i prisnosti. Naime, Svevišnji izbjegava da za Svog odabranog miljenika kaže *kalāke* budući da glagol *kalā* sadrži značenja odbacivanja, udaljavanja i velike srdžbe, značenja koja uopće ne sadrži glagol *vedde'a*. Zapravo, možda jezički osjećaj dopušta rastanak uz negodovanje, ali zajedno s nadom u povratak i ponovni susret”.

4. Va le l-āhiretu hajrun leke mine l-ūlā (وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ)

Budućnost je za tebe bolja od sadašnjosti – Ovim ajetom Svevišnji vraća nadu Muhammedu, a.s., i tješi ga znanjem da će ono što će uslijediti biti bolje za njega od sadašnjosti u kojoj se trenutno nalazi. Ovu nadu i utjehu Poslanik, a.s., dobiva u vrijeme kada je imao samo šačicu svojih sljedbenika, kada se većina njegova naroda okrenula protiv njega i kada su šanse za uspjeh bile minimalne. Ismijavali su ga i vrijeđali, govorili da je lud, pjesnik, sihirbaz.

⁵ Drevna mudrost veli da se stvari najbolje raspoznanju putem njihovih suprotnosti. Naprimjer, da je život uvijek lahak i lagodan, čovjek nikada ne bi naučio pravu vrijednost strpljivosti (*sabura*; ar. *ṣabr*) koja posebno dolazi od izražaja u teškim vremenima ili uvjetima; ili: istinski osjećaj zahvalnosti ili cijenjenja nečega ili nekoga naučimo tek onda kada nam se oduzme ono što smo imali, odn. kada nekoga izgubimo, itd.

⁶ “Iz ove zakletve razumijemo da je svjetlost, koja je prvim otkrovenjem obasjala srce Pejgamberovo, bila kao svjetlost Sunčeva, u početku dana, pomoću koje

se na Zemlji živi i raste, a ono što je iza prvog otkrivanja slijedilo, tj. prekid, jest kao noć, kada se sve smiri i legne na počinak.” (‘Abduhu, 2007:73-74). Bint al-Šaṭi' (2017: 1/31) će u svom stilističkom tumačenju sure Al-Ḍuhā ustvrditi kako zakletve u Kur'anu, zapravo, nemaju onu funkciju koju im pripisuje većina mufessira, već da su one stilsko sredstvo kojim se usmjera va što je moguće veća pažnja na nešto što se otkriva osjetilnom percepcijom (*ḥissi*), a koje nas uvodi u nešto duhovno što, pak, nije izraženo u samoj zakletvi: “Već smo kazali o zaklinjanju

jutrom i mirnom noći da su to zakletve koje ekspliciraju jednu osjetilnu formu i vidljivi događaj i koje uvode u nešto što je njima slično, a što je neosjetilno i nevidljivo; ovdje je to – prekid Objave nakon njezinog javljanja i očitovanja”.

⁷ Al-Rāzi (1981:31/210) navodi tri razloga izostavljanja objekta: 1. zbog dostatnosti objekta *ka* u glagoli *wadd'a*; 2. zbog usklađivanja završetaka ajeta (*ittifāq al-fawāsil*) i 3) zbog općeg značenja (*fā'ida al-iṭlāq*), tj. nije omrznuo ni tebe niti ikoga od tvojih ashaba, niti će ikoga omrznuti od onih koji te budu voljeli do Sudnjega dana.

U riječi *āhīret* (آخرة) nalazi se dodatni *lām* (*lām al-tawkiḍ*) koji se navodi u kontekstu zakletvi – kada je diskurs posebno usmjeren prema onima koji sumnjaju – kako bi se istakla potvrda ili izvjesnost onoga što se najavljuje, tj. da će se to zbiti ili definitivno ostvariti. Inače, u komentarima Kur’āna ovaj se ājet shvata i tumači dvostruko: 1) ovdje se govori o ahiretu i dunjaluku: “Ahiret je za tebe bolji od dunjaluka” i 2) govori se o sadašnjosti i budućnosti na ovome svijetu i zemaljskom kontekstu u kojem živi Muhammed, a.s. (usp. Al-Bayḍāwī, 2000:3/544; Ibn Kaṭīr, 4/675; Al-Qurṭubī, 1996:20/96; Ibn ‘Aṭīyya, 2001:5/494; ‘Abduhu, 2007:74) U ovom drugom slučaju, ovaj se ājet može promatrati kao najava Muhammedova, a.s., uspjeha na ovome svijetu, a što se i jeste ostvarilo. Lingvistički gledano, oba ova značenja su moguća. Ahiret se navodi eksplicitno (*āhīretu*), ali se *āhīretu* može odnositi i na buduće ovozemaljske situacije, a dunjaluk implicitno, tj. nije rečeno *mine d-dun’jā* već *mine l-ūlā*, a riječ *ūlā* uključuje oba značenja: eksplicitno, ranije, i implicitno, dunjaluk.

5. Ve le sevfe ju’tike Rabbuke fe terdā (وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ)

A tebi će, sigurno, Gospodar tvoj dati, pa ćeš zadovoljan biti – Za izražavanje budućeg vremena u arapskom jeziku koristi se *se* ili *sevfe*. Suptilna razlika počiva u tome što se *sevfe* koristi za dalju, a *se* za bližu budućnost. (v. Al-Suyūṭī, 1999:1/495) Dakle, ono što će Gospodar dati Svome Poslaniku – najavljeno ovim ājetom – desit će se (i desilo se!) u daljoj, a ne u tako bliskoj budućnosti na ovome svijetu. Ovim se sugerije da prije nego što dođu najavljene blagodati, potrebno je da se i Poslanik, a.s., sam potruži. I ovdje imamo jedno *le* (*ve le sevfe...*) kao potvrdu da će se to zbiti, iako je situacija u kojoj je ovo objavljeno bila krajnje teška.

Za glagol *dati* ovdje se koristi *e’atā* (أعطى), odn. *ju’ti* (يُعْطَى; inf. اعطاء); za davanje u arapskome se koristi i glagol

ātā (آتى / ابتاء / يؤتى – آتى). Klasični arapski jezikoslovci ova dva glagola gotovo su smatrali sinonimnim, međutim, savremeni jezikoslovac Muḥammad Nūr al-Dīn al-Munaḡḡid (1997: 151-157), na temelju kur’ānskih ajeta, iznašao je suptilne značenjske razlike između ova dva glagola. Naime, glagol *e’atā* (أعطى) ukazuje na dar (ivanje) i dobročinstvo iz ljubavi i velikodušnosti, dok se glagol *ātā* (آتى) može odnositi, pored takvog davanja i darivanja, i na mrzovoljno i nevoljno darivanje i davanje. Drugim riječima, glagol *ātā* (آتى) je općenitiji od glagola *e’atā* (أعطى). Zanimljivo se da se glagol *e’atā* (أعطى), budući da se radi o darivanju koje je znak dobrostivosti i zadovoljstva duše, u kur’ānskom Tekstu ne navodi u formi naredbe ili imperativa, za razliku od glagola *ātā* (آتى) koji se na mnogo mjesta u Kur’ānu navodi u formi imperativa. Nadalje, glagol *e’atā* (أعطى) koristi se samo u kontekstima hajra, dobra, a glagol *ātā* (آتى) koristi se i u tim, ali i u kontekstima koji ukazuju na zlo ili patnju.

Na osnovi navedenoga, jasnije nam je, semantički govoreći, zašto se u ovom ājetu koristi glagol *e’atā* (أعطى), odn. *ju’ti*, a ne glagol *ātā* (آتى). Ono što će Svevišnji darovati Svom Poslaniku, to će mu darovati iz Svoje neizmjerne ljubavi i velikodušnosti!

Vrijedi istaći još jednu semantičku poentu: glagol *ju’ti* (يُعْطَى) u ājetu nema svog objekta, što implicira da će davanje biti neograničeno, onako kako priliči Gospodaru svjetova. U arapskom postoji izreka *El-I’tā’ ‘alā kadri l-mu’ti*, što znači: Davanje je shodno onome koji daje. U klasičnim komentarima Kur’āna nabraja se sve ono što je Svevišnji dao Muhammedu, a.s., na dunjaluku, kao i ono što će mu dati na ahiretu. Naprimjer, na dunjaluku mu je dao oslobađanje Mekke, mnoštvo sljedbenika itd, a na ahiretu: šefa’at (zagovor) za sve vjernike, vrelo Havd, rijeku Kevser i dr. (v.: Al-Ṭabarī, 2007:10/8686-8687; Ibn al-Ġawzī, 2009:8/162; Ibn Kaṭīr, 1996:4/675)

Glagol *radije* (رضي) znači biti zadovoljan i obično se koristi u kontekstu opisa Dženneta. Al-Qurṭubī (1996: 20/96) u svome komentaru navodi: “Hazreti Alija je stanovnicima Iraka rekao: ‘Vi velite da je ājet koji najviše ulijeva nadu (*arḡā āya*) u Kur’ānu ovaj: *قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا* Recī: *O, robovi moji koji ste pretjerali prema samima sebi, ne gubite nadu u Allahovu milost*’. (Ez-Zumer, 53) Kada oni odgovoriše potvrdno, on reče: ‘Međutim, Ehl-i Bejt (Poslanikova, a.s., porodica) kaže: ‘Ājet koji najviše ulijeva nadu u Allahovoj Knjizi je *وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ*’.

Ovo obećanje najavljeno u ovom ājetu ispunjeno je za vrijeme dunjalučkog života Muḥammeda, a.s.: cijeli Arabijski poluotok bio je u islamu. Za samo 33 godine narod koji je bio duboko ogrezo u paganstvo u potpunosti se promijenio. Ovo je historijski presedan koji nije viđen ni zabilježen ni prije ni poslije toga!

6. Elem jedžidke jetimen fe āvā (أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ)

Zar nisi siročić bio, pa ti je On utočište pružio – Ovim ājetom ukazuje se na jednu od tri blagodati prema Muhammedu, a.s., navedene u ovoj suri. Pitanje je retoričke naravi, kao kada mi nekome kažemo: “Zar te nisam pomagao i prije?!” – želeći time da potvrdimo svoju opredijeljenost da ćemo nastaviti s pomaganjem nekoga i da je ono sasvim pouzdano. Za razliku od prethodnog ājeta, koji je usmjeren ka budućnosti, ovaj ājet se usmjerava ka prošlosti, odnosno Muhammed, a.s., podsjeća se na svoje jetimsko djetinjstvo. Iako je rano postao jetim, nije ostao bez utočišta, skrbništva i ljubavi (djeda i amidže), pa kao da se hoće kazati: Kao što ti je Svevišnji pružio utočište u prošlosti, isto tako će ti pomoći u sadašnjosti i budućnosti!

Glagol *āvā* (آوى) znači *skloniti* (*se od opasnosti*), ali i *naseliti*, *smjestiti* u (npr. gosta u svoju kuću). Iz biografija Muhammeda, a.s., znamo da je nakon preseljenja njegove majke, brigu o njemu preuzeo njegov djed, pa

onda njegov amidža. U ajetu se ne navode njihova imena, već se pružanje utočišta pripisuje Svevišnjem Allahu. Iz ovoga možemo shvatiti da, kada nam neko pomogne ili učini neku uslugu u životu, trebamo to priznati i biti mu zahvalni, ali nikada ne smijemo zaboraviti da još više zahvaljujemo Svevišnjem Allahu koji je Svoju pomoć poslao preko te-i-te osobe jer, suštinski, On je Taj koji pomaže.

Riječ *jetim* (يَتِيم) označava siročić, dijete bez oba roditelja, što je jedna od najtežih životnih situacija, i ona se spominje na više mjesta u Kur'anu. Ljudi se, dakle, kroz Kur'an (na 23 mjesta) stalno podsjećaju da ne zaborave takvu djecu. Naravno, niko nikada, i pored sve brige, pažnje i ljubavi, ne može u potpunosti zamijeniti roditelje. Gubitak roditelja u plemenskom društvu drevne Arabije značio je često i gubitak egzistencije, ali i potrebe da vas neko voli i brine o vama. Svevišnji podsjeća Muhammeda, a.s., kao i nas, da je on bio izbačeni iz takve situacije!

7. Ve vedžedeke dälän fe hedä (وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ)

I našao te zbunjenim, pa te uputio – Ovaj ajet je bio predmet različitih tumačenja, pogotovo riječ *dälän* (ضَالًّا). U klasičnim tefsirima nalazimo čak dvadeset (Al-Rāzī), odnosno devet (Al-Māwardī) ili šest mišljenja (Ibn al-Ġawzī i Ibn Ġuzayy) o značenju ovog ajeta.⁸ Većina mufessira, prema Ibn al-Ġawziju (2009:8/163), zagovara mišljenje da Muhammed, a.s., “nije znao propise Šer'ata pa ga je Svevišnji i uputio njima”. I Ibn Ġuzayy (2014:6/396-397) to mišljenje smatra najočiglednijim (*ažhar*)

argumentirajući ga, kako on kaže, “sličnim ajetom” iz sure Eš-Šūrā: مَا كُنْتُ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ *Ti nisi znao šta je Knjiga, niti si znao šta je pravo vjerovanje* (52). “Ajet” – nastavlja Ibn Ġuzayy – “znači da Muhammed, a.s., nije poznavao Šer'at u svim njegovim pojedinostima sve dok ga Allah, dž.š., nije poslao kao poslanika, s tim da on nikada nije bio nevjernik niti mnogobožac jer je bio sačuvan od toga i prije svoga poslanstva”.

Riječ *däl* (ضَالٌّ) znači: *lutajući, zalutao, zabludio; izgubljen; netačan, lažan, neistinit, kriv; dälletun* (ضَالَّةٌ) znači: *izgubljena stvar; predmet izučavanja; ideal; zalutala (izgubljena) životinja*. Također, *dälletun* je *drvo koje stoji samotno i usamljeno u pustinji*. Osnovno značenje riječi *dalāl* (ضلال) – odakle se derivira riječ *däl* – jeste *smetenost i odstupanje od ispravnog; ed-dalāle* (الضلالة) je *zabluda, greška, laž*; kaže se: أَضَلُّكَ بِعَيْرِي *Izgubio sam magarca, ili: ضَلُّكَ الْمَسْجِدَ وَالِدَارَ Nisam znao gdje je džamija niti kuća*. (Ibn al-Ġawzī, 2000:186; Muftić, 1997:850) Iz posljednjeg primjera vidimo da *dalāl* nosi i značenje neznanja, ali i nepažnje kao u: لَا يَضِلُّ رَيْيَ وَلَا يَنْسَى *Gospodar moj nije bezbrižan niti zaboravlja*. (Tā Hā, 52)

Klasični semantičari Kur'ana iznašli su osam ili deset kontekstualnih značenja riječi *dalāl* u Kur'anu: odvođenje u zabludu, zavođenje, šteta, nesreća, lažnost, grješka, propast, zaborav, neznanje, zabluda kao suprotnost uputi. (v. Al-Dāmagānī, 2000:2/28-30; Ibn al-Ġawzī, 2000:186-187; Fatić, 2014:245-246) Za ovo posljednje, deseto značenje riječi *dalāl*, neki upravo navode primjer ovog sedmog ajeta sure Ed-Duhā. Ipak, nisu svi klasični semantičari tako mislili, npr. Al-Dāmagānī ili Tā'lab.

Zabilježeno je da je o značenju ovoga ajeta upitan Tā'lab,⁹ pa je on naveo da su Al-Farrā' i Al-Kisā'i¹⁰ predmetni ajet tumačili u smislu “i nađe te u narodu zabludjelom pa te uputi”. Međutim, pitalac nije bio zadovoljan odgovorom. Nato mu Tā'lab odgovori da i za njega takvo tumačenje nije ispravno te reče: “Duže vrijeme sam proučavao taj ajet pa sam onda učeći ajet o dugu: أَنْ تَضِلَّ أَحَدَاهُمْ فَتُذَكَّرَ إِحْدَاهُمَا الْآخَرَىٰ ...ako jedna od njih zaboravi, neka je druga podsjeti... (al-Baqara, 282) zastao i spoznao da je značenje ajeta وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ to da je Vjerovjesnik, a.s., bio zaboravio pa ga je Svevišnji podsjetio. Ovo je tumačenje koje je za mene ispravno.” (Ibn al-Ġawzī, 2000:187)

Većina klasičnih i savremenih komentatora Kur'ana odbija mogućnost da riječi *däl* u ovom ajetu ima bilo kakvu konotaciju s pojmovima *dalāl* (u značenju zablude), *širk* (mnogoboštva) i *kufr* (nevjerništvo), iako se “u vjerskoj terminologiji pojmovi *dalāl* i *hudā* razmijevaju u značenju *kufra* i *imāna*”. Ali, ističe dalje Bint al-Šāfi' (2017:1/46-47), “u Kur'anu se ti pojmovi ne koriste uvijek u tom terminološkom značenju”. Potom ona navodi različita kontekstualna značenja pojma *dalāl* u Kur'anu kako bi dokazala prethodnu tvrdnju, a na kraju zaključuje: “Ovdje ne kažemo ništa drugo osim onoga što je Svevišnji rekao za Svog odabranog vjerovjesnika: مَا كُنْتُ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ *Ti nisi znao šta je Knjiga, niti si znao šta je pravo vjerovanje*. Poslanikovo stanje prije poslanstva je bilo stanje zbunjenosti. Bdio je nad stanjem svog naroda i prezirao ga. Ali, gdje je Pravi put, kako naći izlaz i spas? Neko vrijeme proveo je u svojoj zbunjenosti dok mu nije došlo poslanstvo, i tako

⁸ Neka od mišljenja koja se navode u ovim i drugim tefsirima su “suvisla, a neka nesuvisla”, kako to kaže mufassir Ibn 'Atiyya u svom tefsiru. (2001:5/494) Nesuvislo je npr. ono da se radi o “zabludi nevjernika koji obožavaju kipove”. Nesuvisla su i mišljenja koja predmetni ajet razumijevaju u značenju: “Nisi znao za Hidžru, pa te je njoj uputio”, jer je ova sura objavljena

mnogo prije Hidžre; ili u značenju: “I bio si nepoznat, pa je ljude uputio tebi i oni su tako našli uputu”, itd. Bint al-Šāfi' (2017:1/46) čudi se, npr., i razumijevanjima da se ajet odnosi na slučaj kada se Muhammed, a.s., zagubio u ulicama Mekke u djetinjstvu, pa ga je Allah, dž.š., vratio njegovom djedu, ili kad ga je zagubila dojilja Ĥalima, pa joj ga je Allah vratio,

ili, pak da se bio zagubio u putu za Šām.

⁹ Abū al-'Abbās Aḥmad b. Yahyā, poznat kao Tā'lab (u. 291/903), posljednji veliki gramatičar klasične kufske filološke škole.

¹⁰ Abū Zakariyyā Yahyā b. Ziyād al-Farrā' (u. 144/761) i Abū al-Ḥasan 'Alī b. Ḥamza al-Kisā'i (u. 189/204), prvi veliki predstavnici klasične filološke i gramatičarske škole u Kūfi.

je bio upućen u pravu vjeru i objašnjen mu je, nakon duže smetenosti i zbunjenosti, Pravi put”.¹¹

‘Abduhu (2007:76, 77) kaže da riječ *dalāl* znači “lutanje i krivi put”, a potom objašnjava: “Lutanja ima više vrsta, a ovamo spada i to da čovjeku budu nejasna vrela pa zbog toga bude u neprilici šta će odabrati”. Dakle, riječ *dāl* o ovom ajetu on razumijeva u značenju “neprilike ili nedoumice”.

8. Ve vedžedeke ‘ā’ilen

fe agnā (وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى)

I siromah si bio, pa te imućnim učinio – Ovdje se za siromaštvo koristi riječ ‘*ajle* (عيلة), iz koje se derivira ‘*ā’il* (عائل) – *siromah*, ali i *hranitelj*, tj. neko ko je finansijski odgovoran za svoju porodicu i zbog toga osjeća teret. Glagol ‘*ale* (عال), s infinitivima ‘*avol* (عول) i ‘*ijāle* (عياة), znači i *izdržavati, ishranjivati*. (Muftić, 1997: 1243) Riječ ‘*ā’il* spominje se samo na ovome mjestu u Kur’ānu. Također, i riječ ‘*ajle* spominje se jedanput u Kur’ānu. (Et-Tevba, 28)

Muhammed, a.s., nije naslijedio nikakvo bogatstvo. Otac mu je ostavio samo jednu devu i jednu sluškinju. U tom pogledu, zaista, on je bio siromah. Ovdje se ne kaže kako je to Svevišnji Muhammeda, a.s., učinio imućnim, ali u komentarima Kur’āna ističe se da je njegov brak sa hazreti Hatidžom, kao jednom od najbogatijih žena među Kurejšijama, popravio njegovo finansijsko stanje, kada on ne samo da je postao imućan, već njegovo bogatstvo, zahvaljujući njegovom radu i trudu, nije zavisilo od sredstava njegove supruge. (Al-Zamahšari, 2005:1209; Al-Qurtubi, 1996:20/99; ‘Abduhu, 2007:78)

9. Fe emme l-jetīme

felā takher (فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ)

Zato siročće ne ucivili – U prethodna tri ajeta Svevišnji je Muhammeda, a.s., podsjetio na tri blagodati koje mu je podario. Nakon toga, simetrično, slijede tri zahtjeva. Prvi je da se siročad ne smiju ponižavati. Imperativ *takher* (تَقْهَرْ) – od *kahere* (قهر): *savladati, pobijediti, obuzdati* – nosi i značenje

vrijedanja ili ponižavanja. (Muftić, 1997:1243) Naravno, Muhammed, a.s., to nikada nije činio – i sam je nekoć bio siročće – ali je ovo lekcija svim muslimanima u smislu da onaj ko traži Allahovo, dž.š., zadovoljstvo nikada neće odbiti onoga kome je potrebna pomoć, a posebno jetima!

10. Ve emme s-sā’ile

felā tenher (وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ)

A prosjaka [ili: na onoga ko traži znanje] ne grdi – *Es-Sā’il* (السَّائِل) je onaj koji traži milostinju ili onaj koji traži znanje. Oba ova značenja su relevantna i kao takva spominju se u komentarima Kur’āna. (v. Al-Zamahšari, 2005:1209; Ibn ‘Ağiba, 2005:8/319; Al-Šawkāni, 2007:1633) *Tenher* (تَنْهَرْ) dolazi od glagola *nehber* (نَهَرَ): *obilno poteći, izbiti /krv/, pustiti da poteče*, ali znači i: *izružiti, prekorigati, prigovarati*. (Muftić, 1997:1539) *Nehr* (نَهْر) je rijeka u kojoj šiklja voda. Kad se neko ruži ili grdi riječima, on kao da stoji u rijeci u kojoj ga val za valom udara i odnosi dalje.

Ako se *sā’il* uzme u prvom značenju, to onda znači da, ako prosjaku možete pomoći – pomozite mu, a ako ne možete, onda mu se ljubazno izvinite, ali ga nikada nemojte grditi. A ako se *sā’il* uzme u smislu onoga koji traži znanje, onda, čak i kad je takva osoba krajnje nevaspitana i nepristojno može postaviti pitanje, u svakom slučaju mi bismo joj trebali ljubazno odgovoriti, a ne odbiti, kao što to čine ljudi ponosni (ili oholi) na svoje znanje. (Ibn al-Ġawzī, 2009:8/164; Al-Rāzī, 1981:31/220-221; Al-Šawkāni, 2007:1633)¹²

11. Ve emmā bi ni‘meti Rabbike

fe haddis (وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ)

I o blagodatima Gospodara svoga kazuj! – *Ni‘meh* (نِعْمَةٌ) je *blagdat*, a ovdje podrazumijeva sve blagodati date Muhammedu, a.s., do objave ove sūre, kao i one poslije. U klasičnim komentarima Kur’āna ovdje se najčešće ističu tri blagodati: 1) vjerovjesništvo, 2) Kur’ān i 3) svako dobro. Budući da se u ovom ajetu ne spominje nijedna

posebna blagodat, onda to znači da pojam *ni‘meh* obuhvata sve moguće blagodati. Imperativ *haddis* (kazuj) podrazumijeva da se o blagodatima jezikom govori, što je jedan vid zahvale. U hadisu se kaže: “Kazivanje o Allahovim blagodatima je vrsta zahvalnosti!” (Ibn ‘Atijya, 2001:5/495; Ibn Džuzejj, 2014:6/398; Al-Šawkāni, 2007:1633) Zbog toga su neki dobri prethodnici govorili: “Allah mi je dao to i to”; “Sinoć sam klanjao toliko i toliko...” Ovo je dozvoljeno samo ukoliko se spominje na način zahvaljivanja ili da bi se na dobra djela potaknuli drugi ljudi, a ako je na način hvalisanja i pretvaranja, onda je takav govor zabranjen. (Ibn ‘Ağiba, 2005:8/319)

U sadržaju drugog dijela ove sūre uočljiva su tri semantička kontrasta. U šestom ajetu ističe se činjenica da je Muhammed, a.s., bio jetim, tj. siročće. Naspram te činjenice figurira imperativ: *Zato siročće ne ucivili* (u 9. ajetu). Naspram sedmog ajeta: *I našao te zbunjenim, pa te uputio* stoji 10. ajet: *A sā’ila ne grdi* ukoliko se pod *sā’ilom* misli na onoga koji traga za znanjem, ili, pak, posljednji ajet sūre Al-Duhā (*I o blagodatima Gospodara svoga kazuj*) ukoliko pod time podrazumijevamo širenje znanja Kur’āna. Naspram osmog ajeta: *I siromah si bio, pa te imućnim učinio* stoji ili ajet *A sā’ila ne grdi* ukoliko pod *sā’ilom* podrazumijevamo prosjaka, što je očiglednije mišljenje, odnosno posljednji ajet ukoliko se podrazumijeva općenito zahvaljivanje na blagodatima. (v. Ibn Džuzejj, 2014:6/398)

Zaključak

Brojne su tefsirske poente i lekcije koje se mogu derivirati iz sadržaja ove sūre. Sažimamo ih na sljedeći način: 1) pri životnim teškoćama i problemima potrebno je imati lijepo mišljenje o Svevišnjem Gospodaru;

¹¹ Upravo ta Muhammedova, a.s., *zbunjenost* nagnala ga je na promišljenje i samoću u pećini Hira.

¹² Također v. Maududi, *Tafhim al-Qur’an*, <https://www.englishsafsir.com/Quran/93/index.html>; <https://tafseerstudy.wordpress.com/juzz-amma/93-ad-duha/>.

2) sve imanje i opskrba na ovome svijetu ne smiju čovjeka zavartati – Božije zadovoljstvo i Džennet su bolji i veći od bilo kakve ovozemaljske opskrbe; 3) ukoliko je čovjek uskraćen neke ovozemaljske blagodati ne treba tugovati niti očajavati

jer se kao iskren vjernik nada onome što je bolje i trajnije od toga; 4) nije sreća da se sve posjeduje; sreća je da se bude sretno i zadovoljno s onim što se ima; 5) ukoliko siromaha ili onoga ko je u potrebi nismo u stanju materijalno pomoći, onda

mu uputimo lijepu riječ i lijepo se odnosimo prema njemu; 6) teškoće i iskušenja čovjeka uče altruizmu, razumijevanju i pomaganju onima koji su u sličnim situacijama; 7) kazivanje o Božijim blagodatima je zahvala na njima i priznavanje Božije dobrote.

Literatura

- 'Abduhu, Muhammed (2007). *Tefsir Amme Džuzza*. Preveo Šukrija Alagić; priredio Ferid Dautović. Sarajevo: El-Kalem.
- Al-Bayḏāwī (2000). *Anwār al-Tanzīl wa asrār al-ta'wīl*. Beirut: Dār al-rušd.
- Bint al-Šāṭi' (2017). *Al-Tafsīr al-bayāni li al-Qur'an al-karīm*. Cairo: Dār al-ma'arif.
- Al-Dāmaḡānī (2000). *Islāh al-wuḡūb wa al-naẓā'ir fi al-Qur'an al-karīm*. Cairo: Wizāra al-awqāf.
- Fatić, Almir (2014). *Kur'anski semantički kontekst*. Sarajevo: El-Kalem.
- Haqqī, Ismā'il (2003). *Rūḥ al-bayān fi tafsīr al-Qur'an*. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- Ibn 'Aḡība (2005). *Al-Baḥr al-madīd*. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya, Beirut.
- Ibn 'Aṭīyya (2001). *Al-Muharrar al-waḡīz fi tafsīr Kitāb al-'azīz*. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- Ibn al-Ġawzī (2000). *Nuzḥa al-a'yun al-nawāzīr fi 'ilm al-wuḡūb wa al-naẓā'ir*. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- Ibn al-Ġawzī (2009). *Zād al-masīr fi 'ilm al-tafsīr*. Beirut: Dār al-fikr, Beirut.
- Ibn Džuzejj (2014). *Olakšani komentar Kur'ana 6*. Preveo Nedžad Ćeman. Sarajevo: Libris.
- Ibn Haḡar (2011). *Fath al-Bārī*. Riyāḏ: Dār tayyiba.
- Ibn Kaṭīr (1996). *Tafsīr al-Qur'an al-'azīm*. Kuwayt: Ġam'iyya ihya' al-turāṭ al-islāmī.
- Al-Qurṭubī (1996). *Al-Ġāmi' li aḥkām al-Qur'an*. Cairo: Dār al-hadīṭ.
- Al-Munaḡḡid, Muḥammad Nūr al-Dīn (1997). *Al-Tarāduf fi al-Qur'an al-karīm bayna al-naẓariyya wa al-taḥbīq*. Dimašk: Dār al-fikr.
- Al-Rāzī, al-Faḥr (1981). *Mafāṭīḥ al-ḡayb*. Beirut: Dār al-fikr.
- Al-Suyūṭī (1999). *Al-Itqān fi 'ulūm al-Qur'an*. Beirut: Dār al-kitāb al-'arabī.
- Al-Suyūṭī (s.a.). *Lubāb al-nuqūl fi asbāb al-nuzūl*. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- Al-Šawkānī (2007). *Fath al-Qadīr*. Beirut: Dār al-ma'rifa, Beirut.
- Al-Ṭabarī (2007). *Ġāmi' al-bayān 'an ta'wīl āyi al-Qur'an*. Cairo: Dār al-salām.
- Teufik, Muftić (1997). *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: El-Kalem.
- Al-Tirmidī (2010). *Tirmizijin Džami'sunen*. Preveo Mahmut Karalić. Novi Pazar: El-Kelimeh.
- Al-Wahīdī (1991). *Asbāb al-nuzūl*. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- Al-Zamaḡšarī (2005). *Tafsīr al-Kaššaf*. Beirut: Dār al-ma'rifa.

المير فاتيح

سورة الضحى: بشارة النجاح

الموجز

سورة الضحى هي السورة الثالثة والتسعون في القرآن الكريم، وعدد آياتها إحدى عشرة آية، وترتيبها الحادي عشر في النزول، حيث أنزلت في الفترة الأولى من بعثة النبي محمد صلى الله عليه وسلم في مكة المكرمة. ويتفق مفسرو القرآن الكريم على أنها أنزلت بعد فترة انقطع فيها الوحي عن النبي محمد صلى الله عليه وسلم. وقد اختلف علماء الإسلام حول طول هذه الفترة، كما اختلفت الآراء حول سبب انقطاع الوحي، فتعددت الروايات في ذلك، لكن من المؤكد أن انقطاع الوحي كان له وقع شديد على رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقد تضايق وحزن حزنا شديدا، كما كان يخشى أن يكون هذا الانقطاع قد حدث بسبب تقصير منه. ولذلك فإن الموضوع الأساسي لسورة الضحى هو التخفيف عن رسول الله صلى الله عليه وسلم وإزالة قلقه من انقطاع الوحي. وتكشف السورة أيضا النعم التي أنعم بها الله سبحانه وتعالى على رسوله وشكره عليها. وفي السورة أيضا بشرى بأن المصاعب التي تواجه الرسول صلى الله عليه وسلم لن تدوم طويلا، وأن نجاح الرسالة لا بد سيحدث في هذه الدنيا. يفسر الكاتب السورة آية آية، وفي النهاية يستنبط بعض نقاط التفسير.

الكلمات الرئيسية: الضحى، تفسير السورة ٣٩، التفسير، التخفيف، التبشير بالنجاح، محمد صلى الله عليه وسلم.

Summary

SŪRA AD-DUHĀ: ANNOUNCING THE SUCCESS

Almir Fatić

Sūra Ad-Duhā (*Al-Duhā*) is 93rd sura of the Qur'an. It comprises of eleven āyāts and it is the eleventh surah revealed in chronological order of the Revelation of the Qur'an. It was revealed in the earliest stage of the mission of the Messenger Muhammad s.w.s., in Mecca. Qur'an commentators agree that it was revealed after a certain period of break in the sequence of Revelation to Muhammad s.w.s. However, their opinions vary regarding the length of that period and regarding the reasons as to why the Revelation ceased then. There is a number of different accounts regarding the occasion/ circumstances (asbābu al-nuzūl), nonetheless, it is evident that to Muhammad s.w.s., this pause in Revelation was difficult to endure and he worried that it may have been caused by some mistake that he might have committed. That is why the basic theme of this surah Ad -Duha is consolation (*al-tasliya*) of Muhammad, s.w.s. with the aim to ease the pain and sorrow in his heart that was caused by the halt in Revelation. This surah also reveals the blessings the Almighty bestowed upon His Messenger a.s., and it points out the way for him to show his gratitude for these blessings. The surah also brings glad tidings revealing that the adversities in the path of the Messenger a.s. would not last much longer. It is also a harbinger of the success of Muhammad s.w.s.'s mission in This World. The author here interprets this surah using the method of one by one ayah exegeses and in the final part of the article, he derives some tafseeri points.

Keywords: *Al-Duhā*, 93rd *sūrah*, *tafseer*, *consolation*, *the announcement of success*, *the announcement of success*, *Muhammad s.w.s.*